

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 217 (11415)

1980 чылдың сентябрь 17, среда

1925 чылда
үндүрүлгөсү

Өртөө 2 жыл

Съезд мурнунун
шалыпчы ээлчээнде:

ДААРАНЫЛГА ФАБРИКАЗЫ

БИСТИН ХҮЛЭЭНГЕНИВИС

Республиканың мурнакчы
бүдүрүлгө черлеринде эгелеш-
кенин баггаар СЭКП-ниң
XXVI съездинде төлөтүп
ужуражыр дээш социалисттик
чарышче эгелеш кирип турда,
бистин дааранылга фабриказы-
нын ажылчылары, инженер-
техниктиң ажылдакчылары
болгаш албан-халакчылары ба-
а-ла боттарынын мурнунга
чаа, бедик сорулгаларын салы-
рын шиптирлээр. Даара-
ныкчалар мурнунда хүлээге-
лерин эде көрүп, боттарынын
арга-курлавырларын санап
көргөш, мындый хүлээлгени
алганнар:

Продукция саггарынын
чыл планын болгаш нити
продукция бүдүреринде чаа
чыл планнаын хуузадан эр-
те — декабрь айның 30-де
күүседип, пландан ажыр 14
мүн рубльдин хеп аймаан сай-
гарар болгаш 15 мүн рубль-
дин продукциянын немей да-
раа: планга немештир 8 мүн
рубльдин арыг орулганын
алыр.

Социалисттик хүлээлгенин
көд пегелдеринин бирээ —
шынар. Бичагаш съезд
ажыттынар хүнге чедир 16
хирини хеп аймаан Шынар
лемдэ-биле мылпын үндүр
болгаш бүтү продукциянын
95,8 хуузу бирги сорт-биле
салиг четкилеринге дужаары-
ныга онзаалай айттылар.

СЭКП ТК-ның пины (1980
ч.) Плениумунда ам Л. Н.
Боксеев бүдүрүлгенин ажи-

тыын болгаш продукциянын
шынарын улам экижидер
күш-ажылчы коллективтер-
ниң, кижиле бүдүрүп чугула
сорулгалар болурун, он бирги
беш чылдын чедикшинин эге-
лээрине үнелгенин амдыгааш-
тан эгелеш салырынын чугула-
зын онзаалай айткан болгай.
Бистер, даараныкчылар, бот-
тарыныстын ажылымыска ол
айтышкынынын дайымыч
программа бодуруштан,
амдыралга боттарынын
чедип алыр дээш кызыкмаккай
ажылап турар бис.

Ону беш чылдын планын
хуузадан эрте күүседир, он
бирги беш чылдын бүдүрелдиг
базым-биле эгелээр төлөө.
Бистин бригадалык бедиктен
чаа хүлээлгени алган, бо хүн-
дерде ону амдыралга боттан-
дырып эгелээр. Бисте тевер
кыстардан Гала Куулар, Лида
Сааа, Тася Мартыгар, Гала
Араксоя, Тамара Хаакык
болгаш өскөөр-даа бо чылдын
эрткен тос айларында ча-
рыштын мурнуку олурунда
чоруп турарлар. Бөскө-даа бри-
гадаларда мурнакчылар саны
көвүлөп, көрүстүлөр улам у-
гадалы турары — съезд мурну-
пун чарыкынын хайымыш-
кынын үзү деп чүвени ба-
дыткан турар. Август айда
даараныкчылар тынал-ла
эрешиг аймаалар. Даара-
ныкчы-мотористер боттарынын
хууза планын дааталган дол-
дур болгаш ажыр күүседирин
чедип алганнар. Ол дээрте,

хожулап турарлар чок ажыл-
дар шимчөөшкенин ботта-
ныкчылар В. И. Ажи-оол
планын 145, С. В. Горбанюк
— 162, Т. К. Хертек — 141
болгаш К. М. Байр-оол — 122
хуу күүсчилеэн. Ол ышкаш
уени мурнап, он бирги беш
чылдын үлүсүлде ажылап ту-
рарларын хөй-биле алап бо-
лур бис.

Мария Евлампиевна Поты-
линага удулгаан бистин ком-
сомолчу-аныяктар бригадалык
терөө Коммунисттик партия-
ның элчегин XXVI съезди-
нинге күш-ажылчы чедикши-
ниңерлел ужуражыр дээш
бүтү арга-курлавырларын тып,
ажылап, ажылдап болгаш
продукциянын шынарын улам
экижидеринге шиптирлээр.

С. ООРНАК,
Мызылдын дааранылга фаб-
риказынын даараныкчысы.

ДУЖУТ АЖААЛДАЗЫНГА ШАК БҮРҮЗҮ ҮНЕЛИГ ДЕҢ-ДЕСКИ ЧОРУП ТУРАР

«Тыва» совхозтун топ шанынга чедер-
бээрте, анда чаагай чедип, алды-сарыг
кызыл-тасты оваа-оваа кылдыр төккүлөп
каан. Бо дээрте бо күстүн чаа дужу-
дун дээжин дид. Совхоз семитилгенин бо-
ла-даа, мал чедипин курлавырларын дол-
дурары-биле тараа курлавырларын база
тараан. Амгы үеде оларны дужу-
дун ажаап алыр, арылап сайгары болгаш
мал чедип кылдыр чарбалары шупту де-
дески чоруп турар.

Совхозтун девискээринде тараан тараа-
ларын болгаш мал чедип курлавырларын
унжур эки болгашын совхозта парторгани-
зация секретары Чимит Дозур-ооловча
Монгуш өөрүшкү-биле демдегээр болду.
Амгызында сугут чок шөлдерден ажаап
алган тараанын кустардан ортумак дужу-
ду 9 центнерден кудулаай турар. Меха-
низаторлар баштай Айым-Ой — деп черде
340 гектар шөлүдү кызыл-тастын ажаап
алган. Амгы үеде Төв-Хая суурун чанын-
да 130 гектарын кызыл-тастын ажаап ту-
рар болду. Ону 6 комбайн дорт кестирип
тур. Моон база-ла 9 центнер ажыг дужу-
т алынып турар. Шуптуур ажылап чоруп
турар комбайнларын башкарыкчылары
барык шуптуур үлүг-нормазын доктаамал
күүседип турар. Оларнын аразында кай-
бирээни онзаалай аазар берге деп, агро-
ном П. Сундуй чугалай-дыр.

Комбайнларын үрелинчил чок ажыл-
дарын эдикчи-мастерлер Н. Монгуш, Г.
Гравес олар хандырып турар. Баштайгы
кестилдери үзүндө-ле мооншен алган дужу-
лгалар-биле олар артык кестилерин кур-
лап алган, ичигаш комбайн бичин-да
үрелинчилге таваржы берген болза, ол-
ла черинге эде тыртты каар. Эдикчи-ма-
стерлерин автоматскерказы ажаадала
кирип турар кайгы-даа машина-техника-
га «дурен дуза» чедиреринге кезөө-ле бер-
ген.

Комбайнлардан тарааны чүдүрөш, сов-
хозтун топ шанынга чедирип турар 6 ав-
томатизация база-ла үзүктөл чок ажылап
турар.

Төп шанын ажыл база эки чоруп турар.
Мында тарааны курдап, арылап ажыл-
дарында болгаш мал чедип кылдыр чарба-
ларда дужу-хун чокка ийн элгеш ажыл-
лап турар. Совхозтун унасток агроному
Ч. Монгуш биле шан эргелекчи Х.
Олар олар шанын ажылда бидилгел баш-
карып турар. Комбайнлардан келген тара-
нын лоран арылаарын, курдаарын болгаш
дээрбедерин дараалаштыр чорудуп турар.
Курдаган, арылаан тарааларын алаан

цементлеш, кырын дамдылаас кылдыр
серилеп каан сарайларда ооргалы уруп
турар.

Совхозтун дирекциясы, партия организа-
циясы болгаш профсоюз ажылчын коми-
теди тараажыларын дужут ажаадаларын

организация чорударыныче мобилизаастар
таалазы-биле чугула ажылдарын база чо-
рулуп турар илест. Топ шаныга баарга,
тараажыларын шалыпчы ажыл-ишче кий-
гилер турар дозунар, плакаттар арбын.
Ылангыя СЭКП-ниң XXVI съездинде төлө-
түп угурунче, анда алаар бодураган со-
циалисттик чарышка илестилгел киржирин-
че кижилерин кийгилер турар дозунар
көскү. Харын моон ужурунда совхозтун
механизаторлары болгаш тараажылары он-
гу беш чылдын дужу-дун ажаап алыш-
кынын октябрь 1-де бүрүн дозунар ху-
лээгинде-да таварылга эвес.

Чөөн-Хемчик районун «Тыва» совхозу-
нун ажыл-ишчилери, республиканын мур-
накчы коллективтеринин эгелешкенин де-
кившиан, дужут ажаадаларын кыска хуу-
саада, чедирип чокка ажаап алыр дээш хү-
лээлгенин күтүскен, партиянын элчегин
съездинге бедиктеге күш-ажылчы са-
лышкынын килеринге илестер алар.

С. ЧИГЖИТ,
К. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: чээрби чыл ажыг меха-
низаторларан хоочун комбайнер, коммунист
Эрине Монгуш элгеш нормазын 110 хуу-
дан кудулаптайн турар (үстүндө чурукта);
ан анык комбайнер Роман Сааа хоочун-
нардан хоужавайн ажылап келген
(ортуңда чурукта); дужут арбын, шаада
ажыл хайымышкынын (аадада чурукта).

В. КАРА-САЙДЫН фотолары.

ШЕРЭЭН ЧУРТУВУСТА ШАЛЫПЧЫ ИШ, УЛУГ КУРЛАВЫРЛАР

Партиянын съездилерин
күш-ажылга удуз чедикшин
нери-биле уткуур кайгамчык-
тыг чачылды совет кижилер
уламчылап турар. СЭКП-ниң
XXVI съездин төлөтүп ут-
куур дээш социалисттик ча-
рышка коллективтер ажылдын
ажыктынын бедиктерин чаа-
чаа курлавырларын ажылап
турар.

Сибириниң нефтьжиле-
ринге болгаш Ираккы Чөөн
чуктун портчуларына үш
порт кранларын хуузаа бетин-
де кылып үндүрүп бээр
Ленинградтың кодурутур тран-
спорт дериниң С. М. Киров
аттыг заводу төлөвилеэн.

Белоруссия малчыны-
нын съезд мурнунун чары-
жынын мурнуку олурунда
Гомель районун Уршичтиң ат-
тыг колхозунун фермаларын
ажылдакчылары чоруп турар.
Беш чылдын онзаалаан хуу-
заа бетинде күтүскен, олар
чыл төңүзүнге чедир күрү-
не 2,5 мүн тонна ийек ээлин
немей садарын шиптирлээр.

Мага быжыг чем баазаын
тургузуп турар, олар мал
ажылынын удуз ажыктынын
чедип алган. Сугарылга ажы-
лы лювераны, клаверни бо-
лаш хөй чылда үнер өскө-да
сигенириниң үш улаа хөйүн
езип алыр хандырып турар.

Съездеге алдар болдур-
ган чарышты улам калбарты-
шан. Казахстаның эң тара-
лан Кустанай облазында тараа
кезидеэн доостур чадаанын
кирген. Он механизаторлары
сөөгү миллион гектарда тараа
кулауларын ажаап ап ки-
рипкен.

Областын совхозтарын бо-
лаш колхозтары Казахстанын
миллиард пуд тараанын эң
улуз улуз-хуузу килерин
шиптирлээр, ажаап алым-
кынын эгелештен тура тех-
никаны эң бедик бүдүрүлгүлүг
ажылаарын чедип алган.
Узуктел чок ажылдарга график
бүтүр ажаап алымшкынын
транспорт комплекстерин хоюк
санында тараа бастырылганын
170 мүн гектар чедирген.

Күрүне шыгжамырынга та-
раа киришкенин хүнүн-не
немежи олар. Кирген тара-
нын ажаак хөй кенин күшүг
сорттун кызыл-тастыр болуп
туруп.

СЭКП-ниң XXVI съезди-
нинге алдар кылдыр алган со-
циалисттик хүлээлгелеринин
чугула пунктун Казахстаның
Ленинчи комсомол аттыг
совхозтун тараажылары күс-
дилкен. Ол аймак-агыл Тургай
областа бир дугарында ажаап
алымшкынын дооскан. Дужут
байырларын мадырлар
мурнакчы механизаторлар-
биле кады улусчу контролерлар
апарган. Оларын илестилгел
ажыл-порулгалары — ажаап
алымшкынын-транспорт конве-
йеринин тодугай ажылдарында
илгит берген. 30 мүн гектар
ныгым шөлүдү тараанын ийн
недела дургузуна ажаап ал-
ган.

Ажаап алымшкынын бол-
ган ажаа бедиктедип үзүндө
улусчу контролерлар дужут
дээш, тараанын кадалаалы
дээш демделгенин мурнуку олу-
рунга чоруп келген. Меха-
низаторлар сурстарын олар-
нын саналын баггаар органи-

ген. Септеге кылдырыгга мал-
чылар база илестилгел кир-
жил. Үрчеш ажылдарын кол-
дунда боттары кылган. Он
агында кыштагыр-девискээр-
ын, кайжы, бажылар ишти-
лаштын аштар-арылааш, де-
зификацияларын база доозу-
кан. Чыгыш сөө-биле, келер
кышка бедиктег байг эвес чо-
руп турар деп чугалаан бо-
лур. Он түнелгени тускай ко-
миссия октябрь 1-ге чедир
иш хынааш, эскерткен чет-
кистерин дурган байдалар та-
лазы-биле дээштинг хемчегле-
рини чорудур апаар. Чүгө
дээрте кыш — малчынарга
шыгым шыгалада болгай.

«Кара-Хаан» совхозтун бүгү
ажыл-ишчилери, хойжулары
онгу беш чылды чедикшининг
доозар. СЭКП-ниң XXVI
съездин төлөтүп уткуур
дээш кызымаккай ажылдап
турарлар. Келер кыштаглаш-
кына бедикте — ол чугула
ажыл-херектиң база бир кез-
дир.

Интервьюю Х.К. МОНГУШ
алаган, бижээн.

Кызыл район.

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК-БИЛЕ
ГАВАНА (СЭТА-ның тускай корр.). Кубаның Компартия-
зынын болгаш чаагай удузкузанын чаагай баггаар
СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүү. ССР-ниң лаштын
херекет министр А. А. Громыко албанчыл найыралчы аян-
чорук-биле Гаванада барган.

Найысаламдык Хосе Марти аттыг дээш аэропортуна
А. А. Громыкону Кубаның Компартиязынын ТК-зынын По-
литбюро кезигүү. Куба Республиказынын Күрүн чөлөкшенин
болгаш Министрлер Чөвүлелинин Даражынын оралакчы
Карлос Рафаэл Родригес, алымын өскө-даа кижилер ут-
тукай. Уткаанынын аразында СЭКП ТК-нын кезигүү.
ССР-ниң Куба Республикада экинин В. И. Воронников тур-
ган.

От-ла хун Карлос Рафаэл Родригес А. А. Громыконун ала-
дары дээш дүшкети шайласта тургускаан. Шайласта үзүндө
ола найыралчы ашкыларын кездүрүп, түгө чугалааннар.

ДАГЖЫЛАРЫН УЛУУ

«Каа-Хем» хөмүр-лаш раз-
резиниң Чадаана унастогунун
ажыл-ишчилери эрткен сес ай-
лар планын чедикшининг кү-
түскен. СЭКП ТК-ның июнь
(1980 ч.) Плениумун шип-
тирлеринге болгаш «СЭКП-ниң
XXVI съездин төлөтүп ут-
куур дээш социалисттик чарыш
дугайында» СЭКП ТК-
ның доктаалыга улам
хөй-аыт кирип, хөмүр-лаш
тыгжанын чыл дургузуна
882315 тонна чедирерин хү-
лээген.

Разрезтин техниктиң ханды-
рылгасын бедон, хөмүр-лаш
казып тывар дериг-херексе-
дерин чарыттып, сайзырап-
жылар талазы-биле улуз ки-
чээниг салдынын келген.

Бүдүрүлгө планын хуузаа
бетинде күсептин турар мур-
накчылар арбын. Ындыларга
экскаватор — жаш ийи с-тер
Н. Зорничкин, В. Помыткин,
БелАЗ-540 машинанын чолд-
чылары В. Никитин, Н. Гу-
зепко, электоракчыныкы
С. Донгак, токар Ю. Сафру-
лин болгаш оон-даа өскөлерин
адап болур. Оларын кызы-
мак ажыл-иштинге коллектив
чоргарларын.

Унастокта күш-ажылдын бү-
дүрүлгүдү бедон. Чижээ,
эрткен чылын хымыжы-биле
10 кубометр даг породазын
үзүп болур аралгым. 70 метр
үзүп согулуп боду башкарты-
нар күчүлүг экскаваторну
ажылап киргенгенин сонда,
ажылдын темпизин кай катан
улаткан бир тонна хо-
мүр-лаштын бот-үзүн чиптеп,
чарыдаа эвээжон.

Найыралдык интернационал-
чы коллектив боолунун чедип
алганы мурнакчы арга-дур-
жулгаларын улам быжылган.
База чаа күчүлүг техникалар-
ны хөй-биле шиптедип ап,
оларын бүдүрүлгүдүн ажи-
лап турган, онгу беш чылдын
доозукчу чымынын планын
онзаалаан хуузаа бетинде
күүседир дээш сөзүгө бүзү-
релдер.

Т. КАРЫМА.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Ыраккы Монгуш-Тайга
районун Мугур-Аксинда
харылааа ажылдакчылары
онгу беш чылдын доозукчу
чымынын эрткен айларында
багай эвес түнөөдөрүн чедип
алган. Олар сес айлар
интигиде интигиде-биле 21,1
мүн рубль орулда алыр
турган, ону 22 мүн
рубль түнге күүсеткен. Бү-
дүрүлгө организацияларын-
нын аразында чаралаттын-
ган социалисттик чарышка
ийгини черин эвээжон. Он
интигиде түс-түс адырлар
алай-биле алырга почта
харылааанынын салдыры
100,6, хоорайлар аразы-
нын телефн харылаааны
107,9, телеграф харылаа-
ны 111,3, иштик телефн
харылаааны 105,5, раппа
чугалаан.

Д. КУУЛАР.

Кыштаглаашкынга белеткел — хүннүн чугула айтыры

ШЫЛГАЛДАГА УТКУШТУР

«Кара-Хаан» совхозтун малчыны эрткен ныш-
таглаашкында улуз бергедээшкенин таварышкан
болгаш хөй малды өлүрүп хораткан. Ажыл-агынын
удуртукчулары, мал ажылачылары он кандыг түн-
өл үндүргенин? Ындыг четпестерин моон соңгоар на-
таптаваа дээш кандыг хемчеглер алдынганын? Мал-
чынар келер кыштаглаашкынга канчаар бедиктеп
турарын? Ол дугайын совхоз директору Владимир Ан-
дреевич Бутенко бистик корреспондентивисе мынчаар
чугалаан.

— Эрткен кыштаглаашкында
улуз когаралга таварышканын
ылдиз билдирчир. Он кол-
ла чылдаагы мал чедипин де-
регелеттер хемчөөлүндөн ды-
ка эвээштин бедиктеп алган-
мыста болган. Ону саннар-биле
көргүзүрге мындай: чүгө 1000
тонна сивен, 600 тонна сенжа
база 1000 тонна салос бедик-
теттинген турган. Кыштын
кончуг соок, берге үзүндө
малга чиртир чедипинде шуп-
чок, өскө совхозтардан салып,
сөөртүп ап тураарус. Он ка-
дылаа-ла арып баксырап
үлүт, анык мал, он чаш тө-

Оон түнелгиде ам 1830 тон-
на сивен бедиктеп планымын
сентябрь 15-ке чедир 1056
тонна кылдыр күүседип, се-
нажты пландан 579 тонна хөй-
нү, сипусту 1417 тоннамын бе-
диктөөн. Сивен болгаш сипос
бедиктеринин чыл планын
күүседиринге чедир ам-даа
алек болзажок, үстүндө көрү-
лгелер өрткен чылдаагыдан
орынок бедик.

Совхозтун улуз хемчөөлүг
дээшкээринде тараан чыгыш
ылдыг сипенирин механизас-
таан эвээж бо хүндө-ле кезип,
бедиктеп турар. Он агында
механизастаан бригада «Тыва-
дег» совхозта саван ажаа-
лазын шалыпкын чорудуп,
хүндө-ле 20 тонна чедир пре-
сеп. Ама чедир оон 100
ажыг тонна саванын бедик-
төөн. Ынчагаш бодун чедир
бедиктеринин планын эвээж
ажыр күүседиртер аргаасы
бар.

Кыштаглаашкында бедикте-
ле база бир кол чүл — мал-
дык чыгыш семитилгенин бо-
гай. Эрткен чылын ону четпес
чорутканымыс кыштаглааш-
кынын берге үзүндө илестөөн.
Бо улаада күрүнеге савар
болгаш төрүүр малды чыгыш
семитилгенин шиптиг кой-
тулга ап, оң-сиген эки үн-
гел тайга черлерге кайлаа-
рын организастаан бис. Кыш-
лы оларларын оңун камнап
алыры-биле хойжуларын ам
кыштагыр чогуугаа кондур-
байн тур бис.

Кыштаглардан коданарын
чедиктедип, төрүүр малды
эдериктеге килерин болгаш
тарын боозадырын мындаа-
ла дооскан. Ол бүгү ажылдарын
малдык-чыйг зооветеринарий
шиптигел-эмнөөшкенин органи-
зация чоруткан.

Кыштагыр септээрн база
колдунда дооступ турар.
Совхозтун септеге-тудур бри-
гадазы хөй, хураган калаа-
лыны, малчынынын чурта-
лаар бажынынын, кызыл-
бужунынын болгаш чунар-
бажынынын септегенин
июнь айдаан эгелеш чоруда бер-

АМЫДЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗАА

А. ДАНЧАЙ-ООЛ,
«Тыва кедээ тудуг» трест
«Билиг» нийтлэлчлэни эг
оргайзация даргазы.

Советтер амыдыралы

КУУСКОМГА ЧУГААЛАШКАН

КИРИШКЕННЕР

Район тугуви, организациялары аймак-аймакларга 39 тонна бодуру мал чечим ач Чираа, Саргы-Хол, Бора-Шад деп черлерин девискээратрини бестик бергенер. Комуку мал аймак-айгы чир 12 тонна ситек кылар планын 15 тоннага, кодоэ аймак-айгы артедация коллективте 26 тонна планн 38 тоннага, район эмнедгезинин коллективте 15 тонна планна 16 тоннага, районку хереткечкерин инитилеми 30 тонна, деп кутулу, мал чечимин бесталекте ийдепкедиг киришкеннере.

Э. МОНГУШ

АВТОНОМ НУГ РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КҮШ-АЖЫЛДЫ ЭКИ
ОРГАНИЗАСТААНЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

АРЖААННЫГ ХӨЛ

Махачкаланын	кыдымна	ге, ук хөл далай дөнгөсөйлөн
Ах-Гель	дөп хөлүн сүүнүн	зыка беликте түвэр болган

ФЕРМА КОЛЛЕКТИВИНИЦ
ЧЕЛИИШКИННЕРИ

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕННЕР

Район товуу түргэн урсгал
дары ажил-айылгара 39
тогн бодуу чала семин А
Чыраа, Саргыт-Хай, Бора-Ш
деп черагын дөвсүкээрлэрин
ге белетк бергениер. Кому
нал ажил-айыл чери 12 то
сигеи кылар плагин 18 то
гн, кодоэ ажил-айыл эргелд
тин коллективте 26 тогн пла
гнн 38 тогнга, район эмнед
гениин коллективте 15 тогн
плагин 16 тогнга, районну
терегелчидер ниитилде 30
тогн плагин күтүүсид, ма
кеминин белеткениге илсекел
диг киришкенер.

Э. МОНГУ

